
 Prikaz

Andriana Benčić, Stipe Odak,
Danijela Lucić (ur.)

**Zbornik radova: Jasenovac
– manipulacije, kontroverze
i povijesni revizionizam**

Javna ustanova Spomen područje Jasenovac,
Jasenovac, 2018, 311 str.

Zbornik *Jasenovac – manipulacije, kontroverze i povijesni revizionizam* sadrži izvorne znanstvene i pregledne radove stručnjaka iz Hrvatske i inozemstva. Njegovi glavni ciljevi su interdisciplinarno problematiziranje događaja u Drugom svjetskom ratu i poraću s naglaskom na koncentracijski logor Jasenovac (8-9).

Zbornik se sastoji od dvije tematske cjeline. Prva se bavi manipulacijama oko Jasenovca i iz radova koje obuhvaća vidljivo je kako do danas nije uspostavljen pošten odnos prema ratnim gubicima u Jugoslaviji i Hrvatskoj (20). To najzornije pokazuje rad Vladimira Geigera i Martine Grahek Ravančić, u kojemu su raščlanjene različite interpretacije stradanja u Jasenovcu i na Bleiburgu. Temelje preuveličavanja jasenovačkog stradanja oni pronalaze u tvrdnjama Državne komisije za utvrđivanje zločina okupatora i njihovih pomagača za međunarodnu javnost da je u Jasenovcu do potkraj 1943. godine ubijeno najmanje 600 000 ljudi, najviše Srba, a potom Židova, Roma i Hrvata. Preuveličana brojka je u socijalističkoj Jugoslaviji postala ne-

dodirljiva dogma, pa su tako rezultati rada Komisije za popis žrtava iz 1964. godine prešućeni jer je dobiven dva puta manji broj stradalih od očekivanog (24). Srpski nacionalisti od 1980-ih do danas oslanjali su se na preuveličanu brojku s tendencijom dodatnog uvećavanja, dok je na hrvatskoj strani došlo do radikalnog umanjivanja broja žrtava (35-36). Istovremeno hrvatski antifašistički krugovi zagovaraju “srednjostrujašku” tezu o do 100 000 stradalih, oslanjajući se na procjene Vladimira Žerjavića. U drugom dijelu rada autori se dotiču manipulacija oko stradanja nakon Bleiburga. Pritom argumentirano kritiziraju interpretacije hrvatskih nacionalista da se radilo o genocidu nad Hrvatima, ali i tvrdnje pojedinih hrvatskih antifašista da se radilo o pojedinačnim ekscesima.

Tim se zaključcima u svom radu djelomično suprotstavlja Ivo Goldstein. Pošto je ponovio kritiku jasenovačkog i bleiburškog mita te prikazao prodor bleiburškog mita iz proustaške emigracije u javnost 1990-ih godina, Goldstein uspostavlja uzročno-posljedičnu vezu između Jasenovca i Bleiburga, prikazujući bleiburško stradanje kao djelomičnu posljedicu Jasenovca. Svoju tezu potkrepljuje biografijama nekih jasenovačkih krvnika likvidiranih na Bleiburgu (69).

Sljedeća tri teksta detaljnije objašnjavaju manipulacije oko Jasenovca. Prvi slijedi tekst Jovana Byforda posvećen manipulacijama oko logora Sajmište. Taj logor su u Beogradu osnovale njemačke okupacijske vlasti radi masovne internacije Židova, da bi kasnije postao distribucijski centar radne snage iz cijele bivše Jugoslavije. Zatim je u svibnju 1944. godine stavljen pod kontrolu vlasti NDH (90). U razdoblju poraća

komemoracijama na Sajmištu forsiran je narativ o zajedničkom stradanju jugoslavenskih naroda, da bi se od kraja osamdesetih godina počelo naglašavati stradanje Srba i stvarati korelaciju s jasenovačkim stradanjem (91-95). S druge strane, nacionalistički orijentirani povjesničari u Hrvatskoj tvrde da su srpski kolaboracionisti, progoneći Židove, počinili strašnije zločine od ustaških, što je trebalo relativizirati zločinački karakter NDH (98-101).

U sljedećem tekstu Vjeran Pavlaković analizira promjene u kulturi sjećanja na Jasenovac na primjeru jasenovačkog memorijalnog muzeja. Memorijal je službeno otvoren 1968. godine, a 1991. godine devastirala ga je srpska vojska. Nakon završetka rata Franjo Tuđman je, u kontekstu svoje ideje pomirbe, želio u Jasenovcu izgraditi mjesto sjećanja za sve žrtve rata, što nije uspjelo zbog pritiska iz međunarodne zajednice i unutar Hrvatske (126-127). Godine 2006. dovršen je novi muzejski postav, ali uz kritike da individualizacija žrtava vodi zanemarivanju ideologije odgovorne za stradanja (127-130). Drugi dio teksta Pavlaković posvećuje aktualnom valu povijesnog revizionizma, čiji početak prepoznaje u odlukama Kolinde Grabar Kitarović da iz svog ureda izmjesti bistu Josipa Broza Tita i da obnovi pokroviteljstvo nad bleiburškom komemoracijom (133-134). Kao sljedeći ključan moment navodi sastavljanje vlade od strane HDZ-a početkom 2016. godine, u čiji sastav je kao ministar kulture ušao povjesničar Zlatko Hasanbegović, a koja je također obnovila pokroviteljstvo nad bleiburškom komemoracijom. U tom kontekstu osvrće se na novije manipulacije oko Jasenovca, naglašavajući ulogu Društva za

istraživanje trostrukog logora Jasenovac koje umanjuje ustaške zločine te plasira neutemeljenu tezu o postojanju poslijeratnog jasenovačkog logora. Također spominje revizionistički dokumentarac Jakova Sedlara *Jasenovac – istina* te postavljanje memorijalne ploče u Jasenovcu s pozdravom *Za dom spremni* u znak sjećanja na poginule borce HOS-a (134-136).

Zadnji tekst u prvom dijelu zbornika, autorice Ane Kršinić Lozica, analizira četiri filma o Jasenovcu. Prvi film na popisu, *Jasenovac* Gustava Gavrina i Koste Hlavatyja, formira binarnu opoziciju između naroda i fašista, čime se žrtve izjednačavaju i upotrebljavaju radi izgradnje zajedničkog identiteta (147-148). S druge strane, u filmu *Krv i pepeo Jasenovca* Lordana Zafranovića stradanja u Jasenovcu prikazuju se kao dio žrtvovanja za stvaranje socijalističkog društva (149-150). Film *Jasenovac* Bogdana Žižića također je snimljen u periodu socijalističke Jugoslavije, ali je drukčiji od prethodna dva jer svodi pristup žrtvi na individualno iskustvo (153). Tekst završava analizom spomenutog Sedlarovog dokumentarca, za koji se argumentirano dokazuje da falsificiranjem i selekcioniranjem podataka nastoji umanjiti ustaške zločine u Jasenovcu (153-162).

Drugi dio zbornika bavi se konkretnim činjenicama i kontroverzama oko Jasenovca. Tako se Dragan Cvetković u svom radu osvrće na broj žrtava, temeljeći istraživanje na popisu žrtava iz 1964. godine. Pritom ističe kako su dvije trećine stradalih civila u NDH činili Srbi, zatim Židovi i Romi koji su gotovo u potpunosti istrijebljeni, dok su gubici Hrvata i Muslimana bili ispod njihovog udjela u populaciji NDH (182, 183).

Pitanjem rasnih zakona u NDH bavi se tekst Nataše Mataušić, u kojemu se ističe da su rasni zakoni doneseni po uzoru na slične zakone u nacističkoj Njemačkoj i fašističkoj Italiji, a rezultirali su potpunim obespravljajem Židova i Roma. Pritom se autorica suprotstavlja tvrdnjama pojedinih povjesničara da se radilo tek o zakonskim odredbama nižeg ranga (235, 236).

Tekst Danijela Vojaka posvećen je stradanju Roma u NDH, pri čemu su posebno značajni njegovi komentari o broju ubijenih Roma. On ukazuje na činjenicu da je zbog nedostatka dokumentacije nemoguće utvrditi točan broj ubijenih Roma, zbog čega se treba fokusirati na analizu postojeće dokumentacije i na nalaženje novih izvora (275).

Zadnji članak autora Marija Keva bavi se djelovanjem predstavnika Međunarodnog odbora Crvenog križa na području Nezavisne Države Hrvatske s naglaskom na logorsku problematiku. Kevo najznačajnijim smatra period od 1943. kada je stalni predstavnik Međunarodnog odbora u NDH postao Julius Schmidlin mlađi i kada su uspostavljene izravne veze s vlastima i s nacionalnom organizacijom Crvenog križa (305). Schmidlin je bio usredotočen na utvrđivanje životnih i radnih uvjeta u logoru, zbog čega je od ustaških vlasti stalno tražio da mu se omogući pristup logoru.

Ovaj zbornik zorno pokazuje kako bi trebale izgledati ozbiljne rasprave o traumama iz nacionalne povijesti kao što je Jasenovac. Njegova je vrijednost u tome što je okupio istaknute povjesničare s različitih strana ideološkog spektra i omogućio im da iznesu svoja tumačenja stradanja u Jasenovcu držeći se temeljnih činjenica. Pritom je izbjegnuto davanje prostora re-

vizionistima s radikalne desnice koji negiraju zločinački karakter jasenovačkog logora, ali su njihove teze u mnogim tekstovima uvjerljivo i argumentirano opovrgnute. Naročito su značajni tekstovi Ive Goldsteina te Martine Grahek Ravančić i Vladimira Geigera jer su u njima, uz određene razlike u gledištima autora, objašnjeni razlozi nastanka jasenovačkog i bleiburškog mita, uz uvjerljivu kritiku oba mita. Značajan je i tekst Danijela Vojaka jer se dotiče inače zanemarene tematike stradanja Roma u NDH. Stoga ovaj zbornik, iako ne otkriva gotovo nikakve nove činjenice, ipak predstavlja značajan doprinos jačanju multiperspektivnog pristupa novijoj nacionalnoj povijesti.

Vido Kaznačić
Fakultet političkih znanosti,
Sveučilište u Zagrebu

Prikaz

Kishore Mahbubani
Has the West Lost It?
A Provocation

Penguin Random House, London, 2018, 105 str.

Autor knjige Kishore Mahbubani radio je trideset godina kao singapurski diplomat. Diplomatsku karijeru završio je kao veleposlanik Singapura u Ujedinjenim narodima. Danas je profesor politologije na Sveučilištu u Singapuru. U međunarodnoj javnosti afirmirao se kao autor knjige *The*